

Literatuurlijst Vrouwen met een handicap

December 2002

Documentatiecentrum en Archief
voor Gelijke Kansen, Feminisme en Vrouwenstudies
Koningsstraat 136
1000 Brussel
Tel. 02/209.34.10
Fax. 02/209.34.11

<http://www.rosadoc.be>
info@rosadoc.be

WOORD VOORAF

Verantwoording

De positie van vrouwen met een handicap is al te lang onderbelicht gebleven binnen de vrouwenbeweging en binnen feministisch onderzoek. Bij het samenstellen van deze literatuurlijst stotten we meer dan eens op publicaties waarin deze kritiek verwoord wordt. Niet toevallig zijn het vooral gehandicapte vrouwen zélf die, op basis van hun eigen ervaringen, de vrouwenbeweging kritisch op de korrel nemen.

In het verlengde van deze kritiek valt ook de gedrevenheid op waarmee een aantal auteurs de overeenkomsten en de verschillen tussen de strijd voor vrouwenrechten en de strijd voor rechten van gehandicapten trachten uit te diepen. Ook dit thema loopt als een rode draad doorheen deze literatuurlijst.

Een derde item dat tenslotte opvallend vertegenwoordigd is in deze lijst, is dat van het seksueel geweld ten aanzien van vrouwen met een handicap. De afhankelijkheid van de omgeving, van familieleden en van hulpverleners, maakt gehandicapte vrouwen immers extra kwetsbaar voor seksuele intimidatie en seksueel geweld.

Deze en vele andere thema's die in de literatuurlijst 'Vrouwen met een handicap' aan bod komen, bieden hopelijk voldoende stof voor een realistische en genuanceerde beeldvorming rond vrouwen met een handicap vandaag.

Gebruik

Deze literatuurlijst bevat een selectie van publicaties uit de catalogus van het documentatiecentrum RoSa, die uitgegeven zijn in de periode 1979-2002. De lijst bevat 103 titels die doorlopend genummerd zijn. Om deze lijst ook in gedrukte vorm makkelijk toegankelijk te maken, is gekozen voor een uitgebreide trefwoordenindex, met verwijzing naar deze nummers. De index bevindt zich achteraan de literatuurlijst.

De nummers 1 tot en met 49 slaan op monografieën van uiteenlopende aard: boeken, congresverslagen, onderzoeksrapporten, egodocumenten, cursusmateriaal. Deze publicaties zijn alfabetisch geordend op naam van de auteur. Bij elk document is onder de inhoudsbeschrijving en de daarbij horende trefwoorden het classificatienummer toegevoegd. Dit nummer correspondeert met de vindplaats in de RoSa-bibliotheek.

De nummers 50 tot en met 103 corresponderen met tijdschriftartikels en bijdragen uit bundels. Deze artikels zijn chronologisch geordend en zijn eveneens voorzien van een korte inhoudelijke annotatie en trefwoorden. Alle vermelde artikels liggen ter inzage in de RoSa-bibliotheek.

Een volledig overzicht van de RoSa-collectie over het onderwerp 'vrouwen met een handicap' is, met behulp van de zoekterm 'gehandicapten', opvraagbaar in de databank op de RoSa-website <http://www.rosadoc.be/>.

Samenstelling - Caroline Claeys
Brussel, december 2002

BOEKEN

- 01 **Weder Küsse noch Karriere : Erfahrungen behinderter Frauen / Sigrid Arnade.** - Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch, 1992. - 207 p. : ill. - ISBN 3-596-10624-9

Ze hebben weinig kansen op de arbeidsmarkt, en nog minder kansen op de huwelijksmarkt. In gesprek met de auteur vertellen twaalf vrouwen met een handicap over deze en nog vele andere beperkingen die ze, tengevolge van hun handicap, in het dagelijkse leven ervaren. Deze twaalf portretten zijn tevens een levendige illustratie van het feit dat vrouwen met een handicap specifiek als vrouw af te rekenen hebben met een dubbele discriminatie.

gehandicaptten/discriminatie/ervaringen

T/460

- 02 **Violence and disability / Asociación Iniciativas y Estudios Sociales.** - Milladoiro : Asociación Iniciativas y Estudios Sociales, 1998. - 78 p.

Deze brochure kadert in het METIS project, een voorlichtings- en sensibiliseringsproject rond geweld ten aanzien van vrouwen met een handicap. Bij het project waren vier Europese landen betrokken, namelijk Zweden, Denemarken, Duitsland en Spanje. Na een algemene situering van de problematiek geeft de brochure een overzicht van projecten, acties en (wetgevende) initiatieven in de deelnemende landen.

gehandicaptten/geweld/onderzoek/Denemarken/Zweden/Duitsland/Spanje

Fla/313

- 03 **Guide on violence and disabled women : METIS project (DAPHNE initiative) / Asociación Iniciativas y Estudios Sociales.** - Milladoiro : Asociación Iniciativas y Estudios Sociales, 1998. - 25 p.

Aansluitend bij het METIS-project (zie hierboven) werd een gids samengesteld, waarin de problematiek van geweld ten aanzien van vrouwen met een handicap op een bevattelijke manier wordt samengevat. De brochure is zowel bedoeld voor gehandicapte vrouwen zelf als voor hulpverleners.

gehandicaptten/geweld/gids

V3/237

- 04 **Equal opportunities and social policy : issues of gender, race and disability / Barbara Bagilhole.** - London : Longman, 1997. - 221 p. - ISBN 0-582-27951-8

In dit boek wordt het concept 'gelijke kansen' en het gelijkheidsbeleid dat daarop gebaseerd is in Groot-Brittannië, doorgelicht voor drie sociale categorieën : vrouwen, etnische minderheden en gehandicaptten. Ondanks de onderlinge verschillen in discriminatie en uitsluiting, hebben deze drie groepen met elkaar gemeen dat ze uiterst gevoelig reageren op veranderingen op het terrein van sociale voorzieningen. De auteur analyseert de impact die de sociale politiek op deze drie groepen heeft voor wat betreft de volgende domeinen : onderwijs, werkgelegenheid, gezondheidszorg, welzijnswerk, en wonen.

gehandicaptten/gelijke kansen/overheidsbeleid/voorzieningen/Groot-Brittannië

FIIb/405

- 05 **Mobiliteitsvoorzieningen in de Wet Voorzieningen Gehandicaptten en de emancipatie van mannen en vrouwen / D.E. Boiten.** - Amsterdam : Vrije Universiteit Amsterdam, 1997. - 153 p. - Doctoraalscriptie

Nederland voerde in 1994 de Wet Voorzieningen Gehandicaptten in. In dit onderzoek wordt nagegaan of deze wet verschillende gevolgen heeft voor vrouwen en voor mannen, en of deze gevolgen eventueel nadeliger zijn voor vrouwen. De tekst van de wet, voor zover deze betrekking heeft op voorzieningen op het gebied van mobiliteit, wordt aan een kwalitatieve analyse

onderworpen, specifiek gericht op de gevolgen ervan voor de emancipatie van vrouwen en van mannen.

gehandicapten/emancipatie/mobiliteit/voorzieningen/wetgeving/onderzoek/Nederland

Cb/41

06 **Women and disability / Esther Boylan (prep.)**. - London : Zed Books, 1991. - 111 p. : ill. - ISBN 0-86232-987-6

Het boek belicht verschillende facetten van de maatschappelijke positie van gehandicapte vrouwen in ontwikkelingslanden : de dubbele discriminatie als vrouw en als gehandicapte, de stigmatisering tengevolge van de bestaande vooroordelen tegenover gehandicapten. De auteur bekijkt anderzijds ook de positieve rol van preventieve en rehabilitatieprogramma's, en de stimulerende invloed van opvoeding en arbeid op het leven van gehandicapte vrouwen. Ter illustratie worden een aantal innoverende projecten in diverse landen beschreven.

gehandicapten/ontwikkelingslanden

Ca/417

07 **With the power of each breath : a disabled women's anthology / Susan E. Browne, Debra Connors, Nanci Stern**. - Pittsburgh : Cleis Press, 1985. - 354 p. - ISBN 0-939416-06-9

Ervaringen van gehandicapte vrouwen en informatieve achtergrondartikelen wisselen elkaar in deze bundel af. De bijdragen zijn gegroepeerd rond een aantal thema's : sociale barrières en discriminatie, vooroordelen en stereotypen, zelfbeeld en lichaamsbeleving, moederschap en reproductieve rechten, relaties en vriendschap.

gehandicapten/discriminatie/stereotypering/identiteit/lichaam/moederschap/relaties/bundel

DIII4a/72

08 **Incesthulpverlening : diagnostiek, opvang en behandeling van incest / Frits Bruinsma**. - Utrecht : SWP, 1994. - 335 p. - Met lit. opg. - ISBN 90-6665-109-1

De meeste verstandelijk en lichamelijk gehandicapten zijn van jongs af aan in meerdere of mindere mate afhankelijk van hun omgeving. Dat maakt hen uiterst kwetsbaar voor fysieke mishandeling en seksueel misbruik. In dit boek over incesthulpverlening krijgt de risicogroep van de gehandicapten dan ook afzonderlijke aandacht. De risicofactoren in verband met incest worden onderzocht en er wordt ingegaan op diagnostiek, behandeling en opvang van incestslachtoffers met een handicap.

gehandicapten/incest/hulpverlening

DIII4a/121

09 **Aan hartstocht geen gebrek : handicap, erotiek en lichaamsbeleving / Gon Buurman (fotogr.) ; Karin Spaink** - Amsterdam : De Brink, 1991. - 112 p. : ill. - ISBN 90-216-7001-1

In dit fotoboek laten mensen met een lichamelijke handicap op een ontwapenende manier zien hoe zij met hun lichaam omgaan en er plezier aan beleven. Ook de begeleidende teksten van Karin Spaink onderstrepen dit. Zij geven in heldere bewoordingen weer wat de essentie is van handicap, lichaamsbeleving en erotiek

gehandicapten/erotiek/lichaam/seksualiteit/fotoboek

Q/42

10 **Better lives for disabled women / Jo Campling**. - London : Virago, 1979. - 44 p. - ISBN 0-86068-050-9

Dit boekje is bedoeld als gids voor gehandicapte vrouwen én hun vrienden, familieleden, begeleiders en hulpverleners. Het geeft informatie over allerlei praktische aspecten die verbonden zijn met het gehandicapt zijn, en het gaat in op sociale, seksuele en psychologische problemen die met de handicap samenhangen.

gehandicapten/gids
Cf/212

11 **Vrouwen zoals wij : gehandicapte vrouwen vertellen / Jo Campling (red.).** - Rotterdam : Ad. Donker, 1981. - 159 p.

De vrouwen in dit boek variëren in leeftijd van 17 tot 70 jaar en komen uit alle lagen van de maatschappij. Wat deze vrouwen gemeen hebben is een ernstige handicap. Zij hebben het over persoonlijke relaties, seksualiteit, moederschap, opleiding, werk, betutteling en praktische dingen zoals geld, kleding en vervoer. Ook de bredere maatschappelijke context komt in hun verhalen aan bod : de houding ten opzichte van vrouwen met een handicap, hun positie in de maatschappij, hun eeuwigdurende strijd om als volwaardig lid van de samenleving behandeld te worden.

gehandicapten/ervaringen
S/96

12 **Variations on a theme : diversity and the psychology of women / eds. Joan C. Chrisler, Alyce Huston Hemstreet.** - New York : State University of New York Press, 1995. - 238 p. - (SUNY series, the psychology of women). - ISBN 0-7914-2436-7

In 1991 werd door de Association for Women in Psychology in Hartford, Connecticut, een conferentie gehouden met als thema 'Women in the '90s : unified in diversity'. De bundel naar aanleiding van deze conferentie bevat bijdragen waarin de verscheidenheid en de complexiteit van de levens van vrouwen onderzocht wordt. Er wordt aandacht besteed aan etniciteit, religie, sociale klasse, leeftijd, seksuele oriëntatie en fysieke handicap. Dit laatste aspect komt aan bod in twee bijdragen. In 'Feminist neuropsychology : issues for physically challenged women' (Martha E. Banks e.a., p.29-49) betogen de auteurs dat neurologische complicaties bij vrouwen zowel in de klinische praktijk als in het wetenschappelijk onderzoek door artsen geminimaliseerd worden. Dit is vooral het geval wanneer deze complicaties het gevolg zijn van fysiek verzet van vrouwen bij een verkrachting. In 'Coping with challenges : college experiences of older women and women with disabilities' (Lillian P. Holcomb e.a., p.175-199) pleiten de auteurs voor betere voorzieningen voor gehandicapte vrouwen op het vlak van hoger onderwijs.

gehandicapten/neurologie/psychische stoornissen/hoger onderwijs/volwasseneneducatie
FIIe/120

13 **Seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke handicap : handboek preventie en hulpverlening / red. Erik De Belie (e.a.).** - Leuven : Acco, 2000. - 248 p. - ISBN 90-334-4530-1

De kans op seksueel misbruik ligt bij mensen met een verstandelijke handicap gemiddeld twee tot vier maal hoger dan bij andere mensen, zo blijkt uit verschillende prevalentieonderzoeken. De kwetsbaarheid van deze groep is het gevolg van een complex samenspel van ontwikkelings-, identiteits- en omgevingsfactoren. In dit boek wordt door verschillende auteurs aandacht gevraagd voor preventie van en hulpverlening bij seksueel misbruik, afgestemd op de specifieke noden van mensen met een verstandelijke handicap en hun omgeving. Wat betreft het preventieve aspect besteedt het boek onder meer aandacht aan het bevorderen van de assertiviteit van gehandicaptten, en aan de voorwaarden waaraan relationeel-seksuele vorming moet voldoen. Binnen het hulpverleningskader behandelen de auteurs de volgende thema's : hoe omgaan met een vermoeden van seksueel misbruik, diagnostiek en uitbouw van een eerste hulpverlening aan kinderen en jongeren met een verstandelijke handicap en hun gezin. Er wordt tenslotte ook stilgestaan bij de nood aan een instellingsbeleid met betrekking tot seksueel misbruik.

gehandicapten/seksueel geweld/hulpverlening/preventie/seksuele vorming
Cf/265

14 **Voortgangsrapport inzake doelgroepenbeleid voor personen met een handicap en migranten : editie 1995 / Dienst Emancipatiezaken.** - Brussel : Emancipatiezaken Vlaamse Gemeenschap, 1996. - 32 p.

In de beslissing van de Vlaamse regering, dd. 3 februari 1993, werd aan de Vlaamse administraties en de Vlaamse Openbare Instellingen - inzake tewerkstelling van vrouwen, gehandicapten en migranten - de verplichting opgelegd om een evenredige participatie te bevorderen. In functie daarvan werd ook opdracht gegeven om jaarlijks een doelgroepenplan op te stellen en een rapport inzake het doelgroepenbeleid over te maken. Dit tweede voortgangsrapport brengt verslag uit van het positieve-actieplan 1994-1995.

gehandicapten/overheidsbeleid/overheidspersoneel/positieve actie/België
P8/204

15 **Positie van vrouwen en minderheden in de Sociale Werkvoorziening / Theo Dijkman.** - Den Haag : Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid : VUGA, 1995. - 119 p. - Met lit.opg. - ISBN 90-5250-898-4

Dit rapport brengt verslag uit van een onderzoek naar de positie van twee categorieën werknemers in de Sociale Werkvoorziening : vrouwen en leden van etnische en culturele minderheden. De Sociale Werkvoorziening is bedoeld voor mensen die weliswaar in staat zijn tot betaalde arbeid maar die, tengevolge van een lichamelijke of verstandelijke handicap of psychische problemen, weinig of geen mogelijkheden hebben op de reguliere arbeidsmarkt. Twee aspecten kregen in het onderzoek bijzondere aandacht : de omvang en de samenstelling van deze groep werknemers en het niveau van hun inschaling.

gehandicapten/ongeschoolde arbeid/Nederland/onderzoek
EIIa/376

16 **Feminist perspectives on disability / Barbara Fawcett.** - Harlow : Pearson Education, 2000. - 180 p. - (Feminist perspectives series). - ISBN 0-582-36941-X

De auteur benadert in dit boek diverse aspecten van invaliditeit vanuit een feministisch, postmodernistisch perspectief. Ze toont gelijkenissen en verschillen aan tussen de twee domeinen en verduidelijkt hoe analyseschema's uit het feminisme kunnen toegepast worden op zaken die te maken hebben met invaliditeit. Een aantal sleutelconcepten die zowel in het feministische debat als in het debat rond invaliditeit vandaag aan de orde zijn, worden verder uitgediept : macht, gelijkheid en verschil, subjectiviteit en het lichaam, publieke en privé-zorg, burgerschap en identiteit.

gehandicapten/feminisme/postmodernisme
FIIp/259

17 **Disruptive voices : the possibilities of feminist research / Michelle Fine.** - Ann Arbor : The University of Michigan Press, 1992. - 267 p. - (Critical perspectives on women and gender). - ISBN 0-472-06465-7

In dit boek behandelt de auteur de methoden van onderzoek die specifiek zijn voor feministische wetenschapsbeoefening, en meer bepaald voor feministische psychologie. Het essay 'Beyond pedestals : revisiting the lives of women with disabilities' (p.139-171) bekijkt de ervaringen van vrouwen met een handicap en de beeldvorming die er rond bestaat. De auteur stelt vast dat de sociale uitsluiting van gehandicapte vrouwen in vele gevallen eerder wordt voorgesteld als een gevolg van een 'natuurlijk' (biologisch of fysiek) verschil ten opzichte van valide vrouwen, dan wél als het resultaat van een effectieve maatschappelijke discriminatie.

gehandicapten/feministische psychologie/methoden van onderzoek
FIIp/30

18 **Venus on wheels : two decades of dialogue on disability, biography, and being female in America / Gelya Frank.** - Berkeley : University of California Press, 2000. - 284 p. : ill. - ISBN 0-520-21716-0

De levensgeschiedenis van de lichamelijk gehandicapte Diane DeVries vormt de kern van dit boek, dat door de auteur als een culturele biografie wordt gepresenteerd, namelijk een mengeling van etnografie en levensgeschiedenis. Meer dan twintig jaar was de auteur in een participerende

observatie betrokken bij het leven van Diane. Haar levensgeschiedenis wordt in het boek gesitueerd tegen de bredere achtergrond van het leven van personen met een handicap in de Verenigde Staten, de discriminatie waarmee zij af te rekenen hebben en de manier waarop zij er in slagen hieraan het hoofd te bieden.

gehandicapt/levensgeschiedenissen/biografieën/discriminatie/Verenigde Staten

Cg/109

19 **Gehandicapt en vrouw : gegevens over de positie van lichamelijk gehandicapte vrouwen op het gebied van onderwijs, arbeid, sociale zekerheid, seksualiteit, primaire relaties, gezondheid en hulpverlening / K.A. Gorter, B.A.C. Winants.** - Den Haag : Nederlands Instituut voor Maatschappelijk Werk Onderzoek (NIMAWO), 1993. - 156 p. - Met lit.opg.

In dit onderzoek werden gegevens bijeen gebracht ter ondersteuning van een emancipatiebeleid ten aanzien van gehandicapte vrouwen. We krijgen een beeld van de leefsituatie van gehandicapte vrouwen op diverse domeinen, van aanwezige problemen en van factoren die hierbij een rol spelen. De situatie van gehandicapte vrouwen wordt vergeleken met die van gehandicapte mannen en van niet-gehandicapte vrouwen. De auteurs gaan tenslotte ook in op lacunes in wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke kennis over vrouwen met een handicap.

gehandicapt/emancipatiebeleid/arbeidsmarkt/gezondheid/hulpverlening/onderwijs/relaties/seksualiteit/sociale zekerheid/Nederland

Cg/83

20 **Living outside inside : a disabled woman's experience : towards a social and political perspective / Susan Hannaford.** - Berkeley : Canterbury Press, 1985. - 133 p. - ISBN 0-933753-02-0

Als feministe én als gehandicapte vrouw trekt de auteur parallellen tussen de maatschappelijke positie van vrouwen en van gehandicaptten. Vrouwen met een handicap ondervinden een dubbele discriminatie, omwille van hun vrouw-zijn. Dit is de rode draad die doorheen deze bundel loopt, waarin korte persoonlijke stukjes en meer uitgewerkte essays elkaar afwisselen.

gehandicapt/discriminatie/seksisme/vrouwenonderdrukking

Ca/225

21 **Heroines of sport : the politics of difference and identity / Jennifer Hargreaves.** - London : Routledge, 2000. - 284 p. - ISBN 0-415-22849-2

Het onderzoek in dit boek focust op vijf groepen van vrouwen in de sport : Zuid-Afrikaanse vrouwen, moslimvrouwen uit het Midden-Oosten, Aboriginal vrouwen uit Australië, lesbische vrouwen en vrouwen met een handicap. Elk op hun manier moeten zij strijd leveren tegen verschillende vormen van discriminatie die hun deelname aan de sport bemoeilijken. Het boek toont aan dat, hoewel het criterium voor hun uitsluiting uit de sport verschilt (resp. cultuur, religie, etniciteit, seksuele voorkeur, handicap), de achterliggende uitsluitingsmechanismen voor de verschillende groepen vaak gelijklopend zijn. Vrouwen met een handicap kijken in de sport tegen een dubbele discriminatie aan. In hun strijd voor gelijke kansen hebben zij zowel iets in te halen tegenover valide sportgenoten als tegenover mannen met een handicap.

gehandicapt/sport

DIII5a/14

22 **Invalid women : figuring feminine illness in American fiction and culture, 1840-1940 / Diane Price Herndl.** - Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1993. - 270 p.

Vanuit de invalshoek van de feministische literatuurkritiek gaat de auteur in dit onderzoek na hoe vrouwelijke invaliditeit wordt voorgesteld in de Amerikaanse literatuur van de 19e en de 20e eeuw. De auteur gaat er van uit dat de manier waarop vrouwen met een handicap worden afgebeeld belangrijke informatie verschaft over de manier waarop de Westerse cultuur ziekte,

vrouwelijkheid en normaliteit definieert. Zij bekijkt onder meer of er verschillen in representatie zijn waar te nemen, afhankelijk van het feit of de auteur mannelijk of vrouwelijk is. Ze onderzoekt eveneens hoe de voorstelling van gehandicapte vrouwen in de literatuur evolueert in de tijd.
gehandicapten/feministische literatuurkritiek/literatuur/vrouwbeelden/Verenigde Staten
GIV2a/205

23 **Deinstitutionalising women : an ethnographic study of institutional closure / Kelly Johnson.** - Cambridge : Cambridge University Press, 1998. - 216 p. - ISBN 0-521-62569-6

Aan de hand van een minutieuze beschrijving van het leven en de ervaringen van de 21 vrouwen die er verblijven, werpt dit boek een blik achter de schermen van een gesloten afdeling in een instelling voor mentaal gehandicapten. De auteur onderzoekt welke impact de sluiting van deze afdeling heeft op de (voormalige) bewoners en op de mensen in hun omgeving. Vanuit een feministische invalshoek analyseert zij ook de mechanismen die maken dat een verblijf in een instelling de bewoners niet alleen vervreemdt van de maatschappij maar hen ook hun identiteit als vrouw ontnemt.

gehandicapten/derdelijnsgezondheidszorg/ervaringen
FIIn/16

24 **Ruggesteun of miskleun ? : zorgbeleid : kopzorg voor vrouwen met een handicap / Truus Jonker.** - Aalsmeer : Dabar-Luyten ; Utrecht : Vrouwen Alliantie, 1997. - 84 p. - ISBN 90-6416-321-9

Vrouwen met een handicap worden vaak eenzijdig beschouwd als consumenten van zorg. Er wordt voorbijgegaan aan de zorgtaken die ook zij kunnen hebben voor kinderen, familie of vrienden. In deze bundel belichten vrouwen met een handicap, aan de hand van hun eigen ervaringen, de complexe relatie die zij hebben met het thema 'zorg'.

gehandicapten/ervaringen/zorg
Cg/93

25 **Seksueel misbruik! Wat is dat? : een informatief boek voor doven en slechthorenden / Alice LaBarre (coörd.) ; Karen R. Hinkley, Mary F. Nelson.** - St. Paul : St. Paul- Ramsey Foundation ; Amsterdam : Algemeen Pedagogisch Studiecentrum, 1991. - 63 p. - ISBN 90-6607-182-6

'Seksueel misbruik! Wat is dat?' is in eerste instantie bedoeld voor dove en ernstig slechthorende kinderen en jongeren. Rekening houdend met een mogelijk beperkt taalbezit van de lezer is de materie zeer expliciet en op visuele wijze aan de orde gesteld. Het doel van deze brochure is de kinderen en jongeren in staat te stellen ongewenste seksuele benaderingen sneller te herkennen en hen op dit gebied weerbaarder te maken.

gehandicapten/kinderen/seksueel geweld/seksuele intimidatie/cursusmateriaal
P4/386

26 **Seksualiteit en seksueel misbruik : leemten in de kennis met betrekking tot mensen met een verstandelijke handicap / F. Lamers-Winkelmann, P.S. Sterkenburg.** - Utrecht : Bisschop Bekkers Instituut ; Amsterdam : Vrije Universiteit Amsterdam, 1997. - 75 p.

In dit rapport worden de resultaten beschreven van een onderzoek onder professionele werkers in de zorg voor verstandelijk gehandicapten. Dit onderzoek wil inzicht verwerven in de behoeften en wensen van deze professionele werkers op het gebied van onderzoek en deskundigheidsbevordering in verband met seksualiteit en seksueel misbruik van verstandelijk gehandicapten.

gehandicapten/seksualiteit/seksueel geweld/onderzoek/Nederland
Ba/109

27 **Blind voor misbruik? : seksueel misbruik van mensen met een lichamelijke handicap herkennen, signaleren en bespreekbaar maken : cursusboek / red. Marijke**

Lammers, Maps Vrijlandt, Louella Shepherd. - Utrecht : Medusa, 1993. - 136 p. - ISBN 90-72127-09-9

Dat seksueel misbruik overal kan voorkomen dringt langzamerhand door. Dat mensen met een handicap ook tot de (potentiële) slachtoffers behoren, wordt echter nog nauwelijks erkend. De bedoeling van dit boek is het bevorderen van deskundigheid van hulpverleners om seksueel misbruik van mensen met een handicap te signaleren en bespreekbaar te maken. 'Blind voor misbruik?' is de bewerking van een experimentele cursus voor maatschappelijk werkers. In het boek zijn de gebruikte theorie, de ervaringen van de cursisten en de cursusbegeleiding en de professionele en ervaringsdeskundigheid van de gastdocenten samengebracht.

gehandicapten/seksueel geweld/hulpverlening/cursusmateriaal
P4/278

28 Intimiteit met beleid : wat beleidsimplementatie rondom seksualiteit en seksueel misbruik kan bevorderen of belemmeren / Marijke Lammers. - Utrecht : Vereniging Gehandicaptenzorg, 1997. - 87 p. - ISBN 90-5620-036-4

Een NISSO-onderzoek naar de omvang van seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke handicap (1995, zie literatuurlijst nr. 35) bracht aan het licht dat dit misbruik zeer regelmatig en structureel plaatsvindt. De volgende stap in de aanpak van deze problematiek is een actief (preventie)beleid binnen de betrokken instellingen. Vooraf moeten de factoren die de ontwikkeling en de implementatie van een dergelijk beleid kunnen bevorderen of belemmeren, gekend zijn. In dit rapport worden de ervaringen en inzichten van gehandicapteninstellingen met betrekking tot beleidsimplementatie gepresenteerd als een handreiking om een dergelijk beleid verder vorm te kunnen geven.

gehandicapten/beleid/seksualiteit/seksueel geweld/Nederland
Cb/42

29 De erfenis van Eva : studiedag over de visueel gehandicapte vrouw / Licht en Liefde. - [Leuven] : Vereniging van Blinden en Slechtzienden Licht en Liefde, 1995. - 51 p.

Op 7 oktober 1995 werd in België een eerste studiedag georganiseerd rond het thema van de emancipatie van de visueel gehandicapte vrouw. De brochure van deze studiedag bevat, naast persoonlijke getuigenissen, onder meer een bijdrage over de positie van de visueel gehandicapte vrouw op nationaal, Europees en wereldvlak. De auteur wijst daarin op de behoefte aan een inventarisatie van de situatie van de blinde vrouwen in België.

gehandicapten/België/congresverslag
P9/284

30 Women and disability / Susan Lonsdale. - London : Macmillan, 1990. - 186p. - ISBN 0-333-2666-5

De auteur voerde voor dit boek een kleinschalig onderzoek uit bij 22 gehandicapte vrouwen met uiteenlopende achtergrond. Hun ervaringen vormen de basis voor een analyse van de algemene situatie van gehandicapte vrouwen binnen een brede sociale context. De auteur analyseert vooral de mechanismen die er voor verantwoordelijk zijn dat vrouwen met een handicap grotendeels onzichtbaar blijven binnen de maatschappij.

gehandicapten/onderzoek
FIIa/639

31 Grenzen (ver)leggen : omgaan met seksualiteit en seksueel misbruik in instellingen voor mensen met een lichamelijke handicap / Greet Meihuizen-De Regt (e.a.) ; Mieke De Waal (red.). - Utrecht : Medusa, 1993. - 111 p. - Met lit.opg. - ISBN 90-72127-08-0

'Grenzen (ver)leggen' is bedoeld voor iedereen die beroepsmatig en/of persoonlijk betrokken is bij gehandicapten die in instellingen verblijven of deze voor behandeling of onderwijs bezoeken. Het boek wil een visie op seksualiteit en seksueel misbruik helpen ontwikkelen, waarop instellingen

hun beleid kunnen baseren. Door hun relatieve seksuele onervarenheid en zorg-afhankelijkheid zijn gehandicapten gemakkelijker slachtoffer van seksueel misbruik dan valide vrouwen en mannen. In dit boek wordt beschreven hoe men zowel gehandicapten als hun verzorgers kan helpen seksueel misbruik te voorkomen, te signaleren en te bestrijden. Naast praktijkvoorbeelden bevat het boek ook gedragsrichtlijnen en een voorbeeld-protocol.

gehandicapten/seksualiteit/seksueel geweld/seksuele vorming
Bf/95

32 **Pride against prejudice : a personal politics of disability / Jenny Morris.** - London : The Women's Press, 1991. - 199 p. - Met bibliogr. - ISBN 0-7043-4286-3

Op basis van haar eigen ervaringen en de ervaringen van andere vrouwen met een handicap, onderzoekt de auteur de bestaande maatschappelijke vooroordelen ten aanzien van gehandicapten. Ze bekijkt de diverse manieren waarop mensen met een handicap worden voorgesteld in de Westerse cultuur en besteedt specifiek aandacht aan de verschillen tussen de representatie van gehandicapte mannen en de manier waarop gehandicapte vrouwen worden voorgesteld.

gehandicapten/vrouwbeelden/manbeelden/stereotypering
Ca/337

33 **Encounters with strangers : feminism and disability / ed. Jenny Morris.** - London : The Women's Press, 1996. - 234 p. - ISBN 0-7043-4400-9

Niet alleen binnen de gehandicaptenbeweging nemen vrouwen met een handicap een eerder marginale positie in. Ook de vrouwenbeweging heeft te lang nagelaten om de specifieke belangen en ervaringen van gehandicapte vrouwen op de agenda te plaatsen. Dit boek wil de contacten tussen beide domeinen bevorderen en bekijkt diverse aspecten van het leven van vrouwen met een handicap vanuit een feministische invalshoek. Al vlug blijkt dat heel wat items waar het feminisme mee bezig is, ook betrekking hebben op de situatie van gehandicapte vrouwen. Het gaat in het boek onder andere over schoolervaringen, identiteit, seksueel geweld, prenatale diagnostiek, abortus, moederschap, contacten met huisartsen, discriminatie.

gehandicapten/feminisme/identiteit/zwarte vrouwen/seksueel geweld/prenatale diagnostiek/psychische stoornissen/bundel
Ca/499

34 **Congres 'Gehandicapten en seksueel misbruik' : verslag / Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.** - Utrecht : NIZW, 1990. - 157 p. - ISBN 90-5050-056-0

Zowel mensen met een lichamelijke als met een verstandelijke handicap zijn bijzonder kwetsbaar om slachtoffer te worden van seksueel misbruik. In deze bundel zijn de lezingen opgenomen van een congres waar deze problematiek van diverse kanten werd belicht ten behoeve van hulpverleners. Onbekendheid met het probleem bij hulpverleners, verhoogde afhankelijkheid en kwetsbaarheid van mensen met een handicap, moeilijkheden bij de oplossing en bestrijding van seksueel misbruik, zijn enkele van de thema's die tijdens dit congres aan de orde werden gesteld.

gehandicapten/seksueel geweld/hulpverlening/congresverslag
P9/504

35 **Dan komt langzaam de woede : vrouwen met een handicap over hun ervaringen met seksueel misbruik / Ciska Pijpers, Heleen Turkenburg.** - Utrecht : Jan Van Arkel, 1994. - 80 p. - Met lit.opg. - ISBN 90-6224-330-4

'Dan komt langzaam de woede' geeft de resultaten weer van een onderzoek waarin 27 vrouwen zijn geïnterviewd over hun ervaringen met seksueel misbruik en de gevolgen daarvan. Het specifieke karakter van de relatie tussen de lichamelijke handicap van de vrouwen en het seksueel misbruik vormt de focus van het onderzoek. De auteurs besteden eveneens aandacht aan de manier waarop de betrokken vrouwen door hulpverlening en politie worden behandeld.

gehandicapten/seksueel geweld/Nederland/onderzoek
FIIa/560

36 **Beeldvorming, gender en handicap : advies en onderzoek naar beeldvorming die vrouwen met een handicap waarnemen / F.M. Pijpers.** - Den Haag : Emancipatieraad, 1997. - 73 p. - Met lit. opg.

Dit rapport brengt verslag uit van een onderzoek naar genderspecifieke beeldvorming over vrouwen met een handicap. Beeldvorming werd geoperationaliseerd als : reacties van derden die door de respondenten aan hun sekse of hun handicap worden toegeschreven. Via diepte-interviews werd aan 20 vrouwen en aan 10 mannen met een handicap gevraagd om deze reacties te rapporteren voor drie leefsfereën : privé-leven, onderwijs en arbeid, en sociale participatie. De totale groep respondenten rapporteerde meer reacties die te maken hebben met handicap dan met gender. Daarnaast laat het onderzoek zien dat vrouwen meer gendergerelateerde reacties rapporteren dan mannen.

gehandicapt/attituden/vrouwbeelden/onderzoek/Nederland
P11/151

37 **Wij zijn gewoon bijzonder : vrouwen met een handicap / Odiel Reef.** - Baarn : Ambo, 1995. - 164 p. - Met lit.opg. - ISBN 90-263-1367-5

De auteur tekende de verhalen op van een aantal vrouwen met zeer verschillende handicaps : motorische of zintuiglijke handicaps, chronische ziekten, aangeboren of verworven lichamelijke gebreken. Vijf grote thema's doorlopen de vragen en antwoorden : aard van de handicap, uiterlijk en vrouw-zijn, veranderingen in de levensloop, toekomstbeeld en levensmotto.

gehandicapt/ervaringen
S/254

38 **Dreigende duisternis / Eileen Ross.** - Baarn : De Kern, 1996. - 200 p. - ISBN 90-325-0441-X

De blinde Eileen Ross wordt in haar appartement in New York geslagen en verkracht. Haar aanrander vlucht, ervan overtuigd dat hij nooit door zijn slachtoffer geïdentificeerd zal kunnen worden. Maar Eileen Ross heeft gedurende de urenlange nachtmerrie zoveel details betreffende haar aanrander opgemerkt, dat zij de justitie een haarscherp portret van de man kan schilderen. Een portret dat leidt tot zijn aanhouding en veroordeling.

gehandicapt/ervaringen/seksueel geweld
S/260

39 **Seksueel misbruik en mensen met een verstandelijke handicap / E. Sevenhuijsen, M.J. Dekker, T.F.H. Scheers.** - Groningen : Wetenschapswinkel Geneeskunde en Volksgezondheid, Rijksuniversiteit Groningen, 1996. - 71 p. - Met lit. opg.

Dit rapport brengt verslag uit van een onderzoek in de provincie Groningen naar de hulpverlening aan mensen met een verstandelijke handicap die te maken hebben of gehad hebben met seksueel misbruik. Via interviews met hulpverleners tracht het onderzoek inzicht te verwerven in de omvang van het probleem en in de manier waarop de hulpverlening omgaat met de signalen en hulpvragen.

gehandicapt/hulpverlening/seksueel geweld/onderzoek/Nederland
Cg/91

40 **Female forms : experiencing and understanding disability / Carol Thomas.** - Buckingham : Open University Press, 1999. - 175 p. - (Disability, human rights and society). - ISBN 0-335-19693-4

In dit boek staat het belang van feministische theorievorming en van vrouwenstudies voor de studie van invaliditeit centraal. De bedoeling is een sociaal model van invaliditeit uit te werken dat zich op het snijpunt bevindt van invaliditeitsstudies, vrouwenstudies en medische sociologie. Invaliditeit wordt hierbij gedefinieerd als de uitkomst van een complex samenspel van sociale afspraken en praktijken die mensen met een handicap benadelen en uitsluiten. Invaliditeit is aldus

een vorm van sociale onderdrukking. Het zijn veeleer sociale barrières dan wel inherente kenmerken van invaliditeit, die beperkingen opleggen aan het leven van gehandicapten. De ervaringen van vrouwen met een handicap, inclusief de ervaringen van de auteur zelf, lopen als een rode draad doorheen het boek.

gehandicapten/feminisme/ervaringen/theorieën
Ca/498

41 **Women with intellectual disabilities : finding a place in the world / ed. Rannveig Trausdóttir, Kelley Johnson.** - London : Jessica Kingsley Publishers, 2000. - 303 p. - ISBN 1-85302-846-0

In deze bundel komen vrouwen met een verstandelijke handicap van over de hele wereld aan het woord. Hun verhalen gaan over zeer uiteenlopende aspecten van hun leven : hun werksituatie, hun relaties met vrienden en familie, hun maatschappelijk engagement. In al deze verhalen duikt steeds dezelfde vaststelling op : de vrouwen ervaren hun intellectuele handicap op zich veel minder als een probleem dan de sociale en economische discriminatie die er het gevolg van is. De attitudes van de maatschappij tegenover hun handicap en vooral de discriminatie tengevolge van hun handicap blijken in alle geschetste levensgeschiedenissen een cruciale rol te spelen.

gehandicapten/ervaringen/levensgeschiedenissen/discriminatie
Ca/473

42 **Seksueel misbruik bij mensen met een verstandelijke handicap : een onderzoek naar omvang, kenmerken en preventiemogelijkheden / Willy Van Berlo.** - Delft : Eburon, 1995. - 189 p.

De Federatie van Ouderverenigingen gaf aan het Nederlands Instituut voor Sociaal Sexuologisch Onderzoek (NISSO) de opdracht een onderzoek uit te voeren naar seksueel misbruik bij mensen met een mentale handicap. Hierin is nagegaan hoe vaak seksueel misbruik bij deze groep aan het licht komt, en wat de kenmerken zijn van de slachtoffers, de daders en de context waarbinnen dit misbruik plaatsvindt. Daarnaast is onderzocht in hoeverre mensen die beroepsmatig in contact komen met mentaal gehandicapten, de signalen herkennen die kunnen wijzen op seksueel misbruik, en in hoeverre er in de instellingen een preventiebeleid terzake geformuleerd is.

gehandicapten/seksueel geweld/Nederland/onderzoek

43 **Autonomie anders : mogelijkheden en beperkingen van een concept / José C.M. Van Santen (red.).** - Leiden : Centrum Vrouwen en Autonomie (VENA), Rijksuniversiteit Leiden, 1993. - 166 p. - Met lit.opg. - ISBN 90-72631-35-8

In deze bundel wordt het concept 'autonomie' als uitgangspunt genomen voor de behandeling van zeer uiteenlopende onderwerpen. Ciska Pijpers tracht in een van de bijdragen ook de situatie van vrouwen met een handicap te verduidelijken met behulp van dit concept. Er wordt meer bepaald een verband gelegd tussen het begrip autonomie zoals dat binnen de feministische antropologie gehanteerd wordt en de positie van vrouwen met een handicap binnen de Westerse samenleving. Twee vragen staan hierbij centraal : is het autonomie-model toepasbaar voor gehandicapte vrouwen, en kunnen vrouwen met een handicap dit model gebruiken om hun maatschappelijke positie te verbeteren?

gehandicapten/autonomie
M/49

44 **Successen en knelpunten op de arbeidsmarkt : ervaringen van vrouwen met een handicap / Vrouwen Alliantie.** - Utrecht : Vrouwen Alliantie voor economische zelfstandigheid en herverdeling van arbeid, 1997. - 26 p.

Dit rapport kadert in het project 'Verbetering van de positie van vrouwen met een handicap' van de Nederlandse Vrouwen Alliantie. Dit deelonderzoek brengt de successen in kaart die vrouwen met een handicap geboekt hebben bij het toetreden tot en het zich handhaven op de arbeidsmarkt, evenals de knelpunten die ze daarbij zijn tegengekomen. Aan de hand van een

ruim verspreide folder werd een open oproep aan vrouwen met een handicap gericht om hun ervaringen terzake te melden. De reacties op de folder vormden de basis van dit rapport.
gehandicapten/arbeidsmarkt/Nederland
E11g/251

45 **Van micro naar macro : een expertmeeting over strategieën om beeldvorming te beïnvloeden ten gunste van vrouwen met een handicap / Vrouwen Alliantie.** - Utrecht : Vrouwen Alliantie voor economische zelfstandigheid en herverdeling van arbeid, 1997. - 9 p. + bijl.

Deze brochure kadert eveneens in het project 'Verbetering van de positie van vrouwen met een handicap'. Ze bevat bijdragen over de identiteit van mensen met een handicap en over de maatschappelijke denkbeelden over gehandicapten en de mogelijke beïnvloeding ervan.
gehandicapten/vrouwbeelden/Nederland
P9/372

46 **Van micro naar macro : verslag van de tweede expertmeeting beeldvorming : strategieën voor het ombuigen van beeldvorming ten gunste van vrouwen met een handicap / Vrouwen Alliantie.** - Utrecht : Vrouwen Alliantie voor economische zelfstandigheid en herverdeling van arbeid, 1997. - 14 p.

Verslag van een tweede expertmeeting over beeldvorming over vrouwen met een handicap. De brochure bevat de standpunten van de Vrouwen Alliantie over beeldvorming, een bijdrage over beeldvorming over dove vrouwen, en bedenkingen over de toepassing van technieken en strategieën om de beeldvorming om te buigen op micro- en op macro-niveau.
gehandicapten/vrouwbeelden/Nederland
P9/373

47 **Bigger than the sky : disabled women on parenting / ed. Michele Wates, Rowen Jade.** - London : The Women's Press, 1999. - 202 p. - ISBN 0-7043-4545-5

Het recht om zwanger te worden en het recht om kinderen groot te brengen : voor vrouwen met een handicap blijken dit niet altijd vanzelfsprekende rechten te zijn maar rechten waarvoor moet gevochten worden. Vrouwen met zeer uiteenlopende achtergrond vertellen in deze bundel over wat het voor hen betekent om ouder én gehandicapt te zijn. Hun verhalen vormen een kleurrijke illustratie van de diversiteit in de levenswandel van vrouwen met een handicap, een diversiteit die in schril contrast staat met de beperkingen en de taboes die de samenleving hen oplegt.
gehandicapten/moederschap/ervaringen/bundel
D1112a/53

48 **The rejected body : feminist philosophical reflections on disability / Susan Wendell.** - New York : Routledge, 1996. - 206 p. - ISBN 0-415-91047-1

De auteur koppelt haar eigen ervaringen als gehandicapte aan een aantal filosofische reflecties over invaliditeit. Ze onderzoekt de mechanismen die werkzaam zijn bij de sociale constructie van invaliditeit en toont aan hoe cultureel bepaalde attitudes ten aanzien van het menselijk lichaam bijdragen aan het stigma van invaliditeit. Zij pleit er voor om de kennis en de ervaringen van mensen met een handicap te integreren in een feministische ethiek.
gehandicapten/feministische ethiek/lichaam/attituden
Ch/26

49 **Weerbaarheid van vrouwen en meiden met een handicap : handboek voor begeleidsters van trainingen / Anne-Ruth Wertheim, Lydia Zijdel, Lieve Ruijgers.** - 's-Gravenhage : VUGA, 1993. - Met lit.opg.

Dit handboek is bedoeld als cursusmateriaal voor begeleidsters van weerbaarheidstrainingen aan vrouwen en meisjes met een handicap. Het eerste deel is eerder theoretisch. Het geeft informatie over de maatschappelijke achtergronden van discriminatie en onderdrukking in het

algemeen, en het gaat nader in op de heersende beeldvorming over vrouwen en meisjes met een handicap in het bijzonder. Het tweede deel van het boek is meer op de praktijk gericht. Daarin worden oefeningen geschetst die cursisten kunnen gebruiken om zich weerbaar te leren opstellen.

gehandicapten/assertiviteitstraining/discriminatie/cursusmateriaal
P4/382

TIJDSCHRIFTARTIKELEN

50 **Women with deafness speak / Susan Grimsdell.** - In : Broad-sheet, (1985) 134 (nov), p.10-14

Audiologe Susan Grimsdell interviewt zes vrouwen met gedeeltelijk of volledig gehoorverlies. Zij stelt hen de vraag welke impact hun gehoorverlies heeft op hun dagelijkse leven, op hun relaties met familie en vrienden, op hun toekomstperspectieven. Zij peilt ook naar de invloed van hun handicap op de ontwikkeling van hun zelfbeeld. Na afloop van de gesprekken heeft Grimsdell de indruk dat de nadelen die deze vrouwen in hun leven ervaren, meer toe te schrijven zijn aan het feit dat ze vrouw zijn dan aan hun handicap.

gehandicapten/ervaringen/identiteit

51 **Women and disability : special issue / Valerie Wise (e.a.).** - In : GLC Women's Committee Bulletin, (1986) 26 (jan.), p.18-71

Dit bulletin van het Women's Committee van de Greater London Council is integraal gewijd aan vrouwen met een handicap. Het bevat in de eerste plaats informatie (adressen, praktische tips, literatuurtips) voor gehandicapte vrouwen zélf, bijvoorbeeld op het gebied van gezondheidszorg, huisvesting, tewerkstelling. Het blad biedt tevens aan tal van initiatieven door en voor gehandicapte vrouwen in het Londense een forum om hun ervaringen en standpunten bekend te maken.

gehandicapten/vrouwenorganisaties/Groot-Brittannië

52 **De vrouwenbeweging is ontoegankelijk voor gehandicapte vrouwen / Yvette den Brok.** - In : Opzij, 14 (1986) 6 (juni), p.14-16

Persoonlijke indrukken van een gehandicapte vrouw over de betuttelende houding van de vrouwenbeweging ten aanzien van vrouwen met een handicap. Door het contact met andere gehandicapte vrouwen en haar bewustwording van een eigen identiteit als gehandicapte vrouw, veranderde haar kijk op het feminisme. Zij geeft een aantal voorbeelden van denkbeelden en ervaringen die vrouwen met een handicap de vrouwenbeweging te bieden hebben.

gehandicapten/feminisme/vrouwenbeweging

53 **'Ik wil niet alleen maar getolereerd worden' / Annemieke Van Brandenburg.** - In : Opzij, 14 (1986) 6 (juni), p.17-19

De auteur heeft het over zeer concrete drempels die de vrouwenbeweging voor dove vrouwen ontoegankelijk maken : internationale congressen zonder doventolk, telefonische hulpdiensten zonder faciliteiten voor doven,...Herkenning en steun vindt zij vooral bij het Landelijk Netwerk van Vrouwen met een handicap. Dat netwerk bestaat uit vrouwen die nadenken over hun positie als gehandicapte vrouwen binnen de vrouwenbeweging.

gehandicapten/vrouwenbeweging

54 **Interview with Marj Schneider : Womyn's Braille Press / Edie Dixon.** - In : Off our backs, 18 (1988) 2 (feb.), p.2-3+22

Interview met Marj Schneider, initiatiefneemster van The Womyn's Braille Press, dat in 1980 in Minneapolis werd opgestart. Deze organisatie legt zich specifiek toe op het omzetten van feministische publicaties in brailleschrift en het inlezen van feministische teksten op tape.

Schneider geeft tekst en uitleg bij de concrete werking en situeert de organisatie binnen de gehandicaptenbeweging.
gehandicapten/feminisme/literatuur

55 **Women and disability (review essay) / Robin Tolmach Lakoff.** - In : Feminist Studies, 15 (1989) 2 (Summer), p.365-375

Bespreking van een 4-tal boeken die het leven van gehandicapte vrouwen op een positieve manier zichtbaar maken. Aan de recensies zijn een aantal bedenkingen gekoppeld over de ambivalentie van de term 'gehandicapten' en over overeenkomsten tussen de feministische strijd voor vrouwenrechten en de strijd voor gehandicaptenrechten.
gehandicapten/boekbespreking

56 **Behinderung : Frau / Aiha Zemp (e.a.).** - In : Emanzipation, 16 (1990) 4 (mei), p.16-20

Vier artikels werpen licht op diverse schaduwzijden van het leven van vrouwen met een handicap. Aiha Zemp heeft het in 'Wir behinderte Frauen : das abgesprochene Geschlecht' over de moeizame strijd om als gehandicapte vrouw haar vrouwelijke identiteit te beleven. In 'Rassismus in der Frauenbewegung' (Johanna Krieger) en 'Irgendwie blieb ich : die Behinderte' (Ursula Eggli) werpen de auteurs een kritische blik op de vrouwenbeweging en haar houding ten aanzien van gehandicapten. 'Sprachlos : behinderte Frauen als Vergewaltigungsopfer' maakt tenslotte, aan de hand van een uitspraak in een rechtszaak, duidelijk dat de klachten van gehandicapte vrouwen die het slachtoffer zijn van (seksueel) geweld niet ernstig worden genomen binnen de rechtspraak.
gehandicapten/identiteit/vrouwelijkheid/vrouwenbeweging/seksueel geweld

57 **Disabled women / Division for the Advancement of Women.** - In : Women 2000, (1991) 1, p.1-19

Van 20 tot 24 augustus 1990 organiseerde de Division for the Advancement of Women van de Verenigde Naties een meeting met als thema 'Disabled women'. Het congres bracht internationale experts bijeen op het domein van gehandicapte vrouwen. Zij bogen zich over de verschillende levensdomeinen waarop de dubbele discriminatie van gehandicapte vrouwen zich manifesteert (opvoeding, maatschappelijke attitudes, onderwijs, arbeid, gezin). Aan het eind van het congres werden 77 aanbevelingen geformuleerd voor de VN-lidstaten, om aan de specifieke behoeften van gehandicapte vrouwen tegemoet te komen.
gehandicapten/discriminatie/emancipatiebeleid/overheidsbeleid/VN/congresverslag

58 **Mary Duffy : onder ons gezegd : een verkenning van gebrek, seksualiteit en identiteit / Pauline Cummins.** - In : Ruimte, 8 (1991) 1, p.26-31

De Ierse Mary Duffy werd 30 jaar geleden zonder armen geboren. In haar werk als beeldende kunstenaar maakt zij op een fysiek en emotioneel uitdagende manier gebruik van haar eigen lichaam. In haar foto's gebruikt zij het zelfportret als een vorm van zelfonderzoek, als een onderzoek naar haar strijd om zichzelf als volkomen te beschouwen. Tegelijk gaat zij ook een confrontatie aan met de kijker. Zij onderzoekt de maatschappij en haar plaats daarin aan de hand van de reacties van de kijker op haar lichaam.
gehandicapten/beeldende kunsten/fotografie

59 **Lieber lebendig als normal / Daniela Beer (e.a.).** - In : Ihrsinn, 2 (1991) 4, p.21-34

In dit themanummer over 'ziekte, gezondheid en handicap' zijn twee bijdragen geschreven vanuit het gezichtspunt van lesbische, gehandicapte vrouwen. Daniela Beer maakt in 'Über die Ungleichheit von behinderten und nichtbehinderten Frauen' (p.21-25) duidelijk dat de ongelijkheid tussen gehandicapte en niet-gehandicapte (lesbische) vrouwen wezenlijker is dan de gemeenschappelijke onderdrukking die zij op basis van hun vrouw-zijn / lesbisch-zijn delen. Gehandicapte vrouwen verschillen van andere vrouwen door hun persoonlijke levensgeschiedenis,

hun opvoeding, hun toegangsmogelijkheden tot het maatschappelijk leven. De vrouwenbeweging heeft deze verschillen te lang over het hoofd gezien. Ook in 'Lieber lebendig als normal' (p.27-34) vertrekt Johanna Krieger van haar persoonlijke levenssituatie om iets te zeggen over de maatschappelijke verhoudingen tussen gehandicapte en niet-gehandicapte (lesbische) vrouwen. Volgens haar zijn die verhoudingen hiërarchisch van aard, in die zin dat niet-gehandicapte vrouwen in hun ideeën en houdingen ten aanzien van vrouwen met een handicap, beïnvloed zijn door patriarchale, heteroseksistische normen.

gehandicapten/lesbische vrouwen/vrouwenbeweging

60 **Das Tabu im Tabu : opfer-wehrlos in jeder Hinsicht / Theresia Degener.** - In : Emanzipation, 17 (1991) 6 (juli/aug.), p.10-11

In de statistieken in verband met seksueel geweld blijven gehandicapte meisjes en vrouwen als slachtoffer nagenoeg onzichtbaar. Het feit dat deze problematiek onvoldoende erkenning krijgt, hangt nauw samen met de gangbare clichés ten aanzien van seksualiteit van gehandicapten in het algemeen en gehandicapte vrouwen in het bijzonder.

gehandicapten/seksueel geweld

61 **Aan hartstocht geen gebrek : Karin Spaink over het erotische leven van gehandicapte mensen / Anke Manschot.** - In : Opzij, 19 (1991) 10 (okt.), p.12-16

In 1991 verscheen het fotoboek 'Aan hartstocht geen gebrek : handicap, erotiek en lichaamsbeleving' met foto's van Gon Buurman en teksten van Karin Spaink (zie nr.07 van deze literatuurlijst). Naar aanleiding van dit boek had Opzij een gesprek met Karin Spaink, MS-patiënte en publiciste, over het erotische leven van mensen met een handicap en over haar persoonlijke gedrevenheid de wereld te tonen dat gehandicapt zijn en seksueel aantrekkelijk zijn elkaar beslist niet uitsluiten.

gehandicapten/erotiek/seksualiteit

62 **'Je kunt je handicap ook als een uitdaging zien' : Yvette den Brok, emancipatiewerkster bij de Nederlandse Gehandicaptenraad / Karin Van Munster.** - In : Op gelijke voet, 13 (1992) 1 (mrt), p.3-4

Yvette den Brok werkte vanaf 1982 voor allerlei vrouwengroepen van gehandicapten. In 1984 zette zij in Nederland een netwerk van gehandicapte vrouwen op. Momenteel is zij emancipatiewerkster bij de Nederlandse Gehandicaptenraad. Zij heeft het in dit gesprek over het belang van ondersteunend contact tussen gehandicapte vrouwen onderling en over de zin van emancipatiewerk. De voorlopige verwezenlijkingen en de verdere plannen in het kader van het emancipatieproject van de Gehandicaptenraad worden toegelicht.

gehandicapten/emancipatiebeleid/Nederland

63 **Disabled women and the feminist agenda / Nasa Begum.** - In : Feminist Review, (1992) 40 (Spring), p.70-84

De auteur houdt in dit artikel een pleidooi voor de integratie van de ervaringen van gehandicapte vrouwen in het feministische debat. Zij toont de raakpunten aan tussen de feministische beweging en de beweging voor rechten van gehandicapte vrouwen. Gebruik makend van een aantal concepten uit de feministische analyse zoals gender, zelfbeeld en socialisatie, legt zij een verband tussen vrouwenonderdrukking in het algemeen en discriminatie van gehandicapte vrouwen in het bijzonder.

gehandicapten/feminisme

64 **Gehandicapten : vaak veel strijd om aan lust toe te komen / Karin Spaink.** - In : Humanist, 47 (1992) 12 (dec.), p.35-37

Dit themanummer over 'lust' inventariseert hoe verschillend lust werkt (bij mannen en vrouwen, bij jong en oud, bij verschillende culturen) en welke normen en waarden er op dit terrein gangbaar zijn. Gehandicapten ervaren dat ze seksueel niet voor vol worden aangezien. Voor hen

heeft lust bijna altijd te maken met strijd, aldus Karin Spaink. Als gehandicapte moet je strijd leveren tegen clichés, je moet (opnieuw) van je lichaam leren genieten en je moet alternatieven vinden voor de beperkingen die een handicap je oplegt.
gehandicapten/seksualiteit

65 **Disabled women : the myth of the asexual female / Corbett Joan O'Toole, Jennifer L. Bregante.** - In : Sex equity and sexuality in education / ed. Susan Shurberg Klein. - Albany : State University of New York, 1992. - p.273-301
DII3a/136

Seksualiteit en seksuele ervaringen van vrouwen met een handicap worden veelal genegeerd of zelfs ontkend. Dit is niet alleen toe te schrijven aan een aantal hardnekkige mythes omtrent invaliditeit, maar vooral aan seksistische opvattingen over vrouwen met een handicap. Deze bijdrage wil afrekenen met de stereotiepe opvatting als zouden invaliditeit en seksualiteit elkaar uitsluiten. De auteurs benadrukken het belang van onderzoek op dit terrein en van seksuele voorlichting specifiek voor meisjes met een handicap.
gehandicapten/seksualiteit/stereotypering

66 **Feminism and disability / Jenny Morris.** - In : Feminist Review, (1993) 43 (Spring), 57-70

Het feminisme wordt op de korrel genomen : gehandicapte vrouwen zijn onvoldoende vertegenwoordigd in het feministische debat en feministisch onderzoek in verband met gehandicapte vrouwen staat vaak te vèr af van de ervaringen van de betrokkenen zelf. De auteur toont aan dat feministische theorie en onderzoek nochtans een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan gehandicaptenonderzoek.
gehandicapten/feminisme

67 **The other body : reflections on difference, disability, and identity politics / Ynestra King.** - In : Ms., 3 (1993) 5 (march/april), p.72-75

De auteur, zelf gehandicapt, heeft het over haar eigen beleving van 'anders' zijn, de reacties van haar omgeving op haar handicap, de vooroordelen ten aanzien van gehandicapten, hun uiterlijk en hun seksualiteit. Ze bekijkt de gevolgen hiervan voor de ontwikkeling van haar identiteit en haar persoonlijk leven.
gehandicapten/ervaringen/identiteit

68 **Seksueel geweld en lichamelijke handicap : een vergeten terrein / Zjan Matti.** - In : Vrouw & Gezondheidszorg, 2 (1993) 2 (mei/juni), p.27

Bij de bestrijding van seksueel geweld zijn mensen met een lichamelijke handicap lange tijd buiten beeld gebleven. De Nederlandse Gehandicaptenraad startte in 1990 het project 'Bestrijding van seksueel geweld tegen mensen met een lichamelijke handicap'. In 1993, het laatste projectjaar, werd dit project gedetacheerd bij Medusa, het landelijk bureau voor de ontwikkeling van beleid en hulpverlening inzake seksueel geweld. De probleemstelling wordt in het kort geschetst.
gehandicapten/seksueel geweld/hulpverlening

69 **Een nieuwe beeldenstorm : vrouwen met een handicap / Elly Elshout.** - In : Vrouw & Woord, 14 (1993) 4 (juli), p.6-7

Het grootste struikelblok bij de omgang tussen mensen met en zonder handicaps is de negatieve beeldvorming die bestaat ten aanzien van lichamelijke gebreken. Dit speelt ook binnen de vrouwenbeweging. Tussen vrouwen met en zonder handicap bestaan grote verschillen, die vaak ook te vertalen zijn in machtsverschillen. De belangen en de strijdpunten van vrouwen met een handicap komen binnen de vrouwenbeweging zelden ter sprake. Elly Elshout, moraaltheologe en rolstoelgebruikster, wil met dit artikel een bijdrage leveren aan de 'verschillen-discussie' en tevens

een pleidooi houden voor een nieuwe beeldenstorm. De stereotiepe beelden van gehandicapte vrouwen als passieve, onvolkomen, medelijden opwekkende wezens, moeten van hun sokkel.
gehandicapt/en/stereotypering/vrouwbeelden/vrouwenbeweging

70 **'Verstand op nul en 's ochtends gewoon naar mijn werk' : vrouwen met een handicap op de arbeidsmarkt / Petra Jorissen.** - In : Tijdschrift voor gezondheid en politiek, 11 (1993) 5 (nov.), p.21-22

Zes vrouwen met een handicap vertellen over hun ervaringen op de arbeidsmarkt : hoe worden ze voorbereid op werk, hoe vinden ze werk, wat speelt er zich af op de werkplek? Aanleiding voor deze interviews was de uitgave van het rapport 'Gehandicapt en vrouw', een onderzoek uitgevoerd door NIMAWO over de positie van lichamelijk gehandicapte vrouwen op het gebied van onderwijs, arbeid, sociale zekerheid, seksualiteit, primaire relaties, gezondheid en hulpverlening.

gehandicapt/en/arbeidsmarkt/Nederland

71 **Forum : De vrouw met een dwarslaesie en haar seksualiteitsbeleving / S.A.M. Willems.** - In : Tijdschrift voor seksuologie, 17 (1993) 3 (sep), p.269-278

Dit artikel vat de bevindingen van een doctoraalscriptie samen. Daarin wordt, aan de hand van literatuuronderzoek, een antwoord gezocht op de vraag wat de invloed van een dwarslaesie is op de seksualiteitsbeleving van een vrouw. Er wordt ook aandacht besteed aan de (lichamelijke, emotionele en sociale) factoren die van belang zijn voor een positieve seksualiteitsbeleving en die aspecten die dit belemmeren. Tenslotte formuleert de auteur een aantal aandachtspunten voor seksuele hulpprogramma's als onderdeel van het revalidatieproces.

gehandicapt/en/seksualiteit/onderzoek

72 **'Het gehandicapte lichaam' : een nieuwe metafoor voor feministische theologie / Elly Elshout.** - In : Mara, 7 (1994) 2 (jan.), p.22-28

De ervaringen van vrouwen met een handicap vormen blinde vlekken binnen de feministische beweging. Om inzicht te krijgen in de positie die gehandicapte vrouwen innemen, geeft de auteur eerst een schets van haar verhouding tot zowel de emancipatiebeweging van mensen met een handicap als tot de feministische beweging. Daarna behandelt zij een aantal theologische vragen, die daaruit voortvloeien. 'Het gehandicapte lichaam' wordt hierbij als metafoor gebruikt voor het debat, dat binnen de ecclesia van vrouwen gevoerd wordt.

gehandicapt/en/feminisme/feministische theologie

73 **Gemankeerde seksualiteit : beleid rond seksueel misbruik bij instellingen voor mensen met een lichamelijke handicap / Judith Kolk, Marianne Grünell.** - In : Maandblad Geestelijke Volksgezondheid, 49 (1994) 3 (mrt), p.277-289

Dit artikel gaat in op het beleid rond seksualiteit en seksuele dienstverlening en tegen seksueel misbruik en seksuele intimidatie, dat gevoerd wordt in instellingen waar mensen met een lichamelijke handicap wonen. Aan de hand van de bestaande literatuur wordt eerst stilgestaan bij de omvang van seksueel misbruik en de vraag waarom vrouwen met een handicap meer risico lopen op ervaringen met seksueel geweld.

gehandicapt/en/seksualiteit/seksueel geweld

74 **Op eigen wielen : over ziekte, zorg en zelfstandigheid : Opzij-lezing / Karin Spaink.** - In : Opzij, 22 (1994) 6 (juni), p.78-83

In de lezingencyclus 'Op eigen benen' tast publiciste en MS-patiënte Karin Spaink de grenzen af van het bestaan die een chronisch zieke krijgt opgelegd : door zijn of haar ziekte, door de omgeving en door zichzelf. 'Wie een grondig zorgbeleid wil ontwikkelen en de maatschappelijke integratie van de mensen met handicaps en chronische ziekten voorstaat, moet allereerst zichzelf verlossen van de gedachte dat ziekte en handicaps mensen per definitie in een uitzonderlijke

situatie plaatsen. Hun behoeften en vragen zijn vaak dezelfde als die van gezonde mensen, hooguit zijn ze scherper gesteld', aldus Spaank.
gehandicapten/integratie/lezing

75 Redrawing the boundaries of feminist disability studies (review essay) / Rosemarie Garland Thomson. - In : *Feminist Studies*, 20 (1994) 3 (Fall), p.583-595

Dit artikel gaat in op de - vrij recente - belangstelling van het feministische onderzoek voor de zogenaamde 'disability studies'. De auteur geeft een overzicht van de verschenen publicaties op dit vlak vanaf ongeveer 1990 en bespreekt vier werken uitvoerig : *Invalid women : figuring feminine illness in American fiction and culture, 1840-1940* / Diane Price Herndl ; *Monstruous imagination* / Marie-Hélène Huet ; *Tattoo, torture, mutilation, and adornment : the denaturalization of the body in culture and text* / Frances E. Mascia-Lee & Patricia Sharpe (eds.) ; *Feminism and disability* / Barbara Hillyer.

gehandicapten/boekbespreking

76 De sociale positie van gehandicapte vrouwen : dubbel in het nadeel? / Klaas Gorter. - In : *Handicap & Beleid*, (1994) 5, p.9-12

De vraag wordt opgeworpen of gehandicapte vrouwen dubbel in het nadeel zijn - als vrouw en als gehandicapt persoon? Gegevens met betrekking tot de arbeidsmarktpositie en het voorzieningengebruik van gehandicapte vrouwen worden vergeleken met gegevens over gehandicapte mannen en niet-gehandicapte vrouwen.

gehandicapten/arbeidsmarkt/voorzieningen/Nederland

77 Een derde van de daders is hulpverlener : seksueel misbruik bij vrouwen met een lichamelijke handicap / Irene Hemels. - In : *Vrouw & Gezondheidszorg*, 3 (1994) 6 (nov./dec.), p.18-20

Aan de hand van gesprekken met medewerksters van de Gehandicaptenraad, met onderzoeksters en met een docente zelfverdediging, krijgen we een beeld van de stand van zaken op het gebied van onderzoek, beleid en hulpverlening in Nederland inzake seksueel geweld tegen vrouwen met een handicap.

gehandicapten/seksueel geweld/Nederland

78 Ungleiche Schwestern : Frauen mit Behinderung zwischen allen Stühlen / Ursula Aurien. - In : *Beiträge zur feministischen Theorie und Praxis*, 17 (1994) 36, p.95-103

Artikel over de positie van gehandicapte vrouwen in de Duitse vrouwenbeweging. Rond welke gezamenlijke strijdpunten kunnen gehandicapte en niet-gehandicapte vrouwen zich scharen? De auteur bekijkt enkele concrete actieterreinen : voortplantingstechnologie, arbeid, geweld en seksuele uitbuiting.

gehandicapten/feminisme/vrouwenbeweging/Duitsland

79 Empowering disabled women in higher education /Julie Mathews. - In : *Changing the subject : women in higher education* / ed. Sue Davies, Cathy Lubelska, Jocey Quinn. - London : Taylor & Francis, 1994. - p.138-145

D1114a/41

In deze bijdrage bekijkt de auteur vanuit een autobiografisch perspectief de situatie van vrouwen met een handicap in de academische wereld. Zij heeft het over de mechanismen van uitsluiting en marginalisering die onder andere het gevolg zijn van stereotiepe opvattingen en vooroordelen. Zij stelt strategieën voor die kunnen bijdragen tot een betere integratie van de kennis en de ervaringen van vrouwen met een handicap in de feministische theorievorming en in de verschillende wetenschappelijke disciplines.

gehandicapten/hoger onderwijs

80 **Creating a space for absent voices : disabled women's experience of receiving assistance with daily living activities / Jenny Morris.** - In : *Feminist Review*, (1995) 51 (Autumn), p.68-93

Analyse van de behoeften en voorzieningen op gebied van de zorg die zelfstandig wonende vrouwen met een lichamelijke handicap dagelijks nodig hebben. Een kritische evaluatie van het feministisch onderzoek op gebied van 'zorg' brengt een aantal tekortkomingen aan het licht voor wat de specifieke belangen van gehandicapte vrouwen betreft. Het concept 'zorg' wordt vervolgens bekeken vanuit het perspectief van de rechten en belangen van deze groep vrouwen en wordt gerelateerd aan het concept 'zelfstandig leven'.
gehandicapt/autonomie/zorg/voorzieningen

81 **Genieten of lijden? : gezondheidscultuur en het 'afwijkende lichaam' / Jacqueline Kool.** - In : *Mara*, 9 (1995) 2 (dec.), p.3-7

In deze bijdrage kijkt de auteur, vanuit de optiek van een theologe met een lichamelijke handicap, kritisch naar de hedendaagse gezondheidsidealen. Hoe wordt binnen onze cultuur gekeken naar het lichaam, met name naar de gezondheid respectievelijk de ongezondheid ervan? Wat zegt dit over onze omgang met de kwetsbaarheid van lijf en leden en over ons beeld van de menselijke conditie? De auteur wil af van een al te gemakkelijke koppeling ziekte-handicap-lijdenszinverlies. De beelden en verhalen van chronisch zieke of gehandicapte vrouwen die niet aan de gezondheidscultuur-norm voldoen, kunnen een ander licht werpen op debatten over lichamelijke en de relatie lichaam/geest.
gehandicapt/gezondheid/lichaam

82 **Verbetering van de positie van vrouwen met een handicap / Yvette den Brok (e.a.).** - In : *BetOn Berichten*, 8 (1996) 4, p.3-23

Dit themanummer is geheel gewijd aan de resultaten van het Nederlandse project 'Verbetering van de positie van vrouwen met een handicap' van de Vrouwen Alliantie (zie ook nummers 37, 38, 39 en 83 van deze literatuurlijst). Er wordt verslag uitgebracht van de activiteiten die werden georganiseerd rond drie speerpunten : implementatie van beleid ter verbetering van de positie van vrouwen met een handicap, arbeid en inkomen, en beeldvorming.
gehandicapt/Nederland

83 **Gehandicapte vrouwen laveren tussen willen en kunnen : 'Blijven proberen wat niet kan, houdt je klein' / Francisca Kramer.** - In : *Opzij*, 24 (1996) 7/8 (juli/aug), p.122-125

Vrouwen met een handicap moeten heel sterk in hun schoenen staan om zichzelf te kunnen blijven. Ze moeten zich niet alleen aanpassen aan hun lichaam, maar worden ook nog eens geconfronteerd met vooroordelen. Drie vrouwen van verschillende leeftijd en met een verschillende handicap hebben het over hun ervaringen.
gehandicapt/ervaringen

84 **Deaf women academics in higher education / Ruth-Elaine Gibson.** - In : *Breaking boundaries : women in higher education / ed. Louise Morley, Val Walsh.* - London : Taylor & Francis, 1996. - p.67-77
DIII3a/31

De auteur schetst de loopbaan van vrouwen met een auditieve handicap in de academische wereld. Zij baseert zich daarvoor op haar eigen ervaringen en die van een aantal collega's aan verschillende universiteiten in Groot-Brittannië. Zij stelt ook vast dat studenten met een auditieve handicap onvoldoende voorbereid zijn op het hoger onderwijs, en dat dit onderwijs slechts zeer traag op hun behoeften inspeelt.
gehandicapt/hoger onderwijs

85 **Women and disability in higher education : a literature search / Alessandra Iantaffi.** - In : Breaking boundaries : women in higher education / ed. Louise Morley, Val Walsh. - London : Taylor & Francis, 1996. - p.180-186
DIII3a/31

Kort verslag van een literatuuronderzoek in verband met de positie van gehandicapte vrouwen in het hoger onderwijs. De auteur beklemtoont het belang van participierend, emancipatorisch onderzoek en van vrouwenstudies. Zij kunnen er toe bijdragen dat vrouwen met een handicap zichtbaarder worden en dat er meer rekening gehouden wordt met hen.
gehandicapten/hoger onderwijs

86 **Aline Saers, directeur van Per Saldo : 'Ik heb geen last van wisselende buien. Dat kan ik me niet veroorloven.'** : interview / Iris Honderdos. - In : Vrouw & Gezondheidszorg, 6 (1997) 1 (jan./feb.), p.6-9

Aline Saers is directeur van de budgethoudersvereniging Per Saldo. In dit interview heeft zij het over haar loopbaan en haar engagement in de gehandicaptenbeweging. Met hand en tand verzet zij zich tegen de tweedeling in de maatschappij tussen gezonde en gehandicapte mensen en tegen de vooroordelen ten aanzien van mensen met een handicap : 'Mensen denken niet als ze mij zien : wie is die vrouw, wat heeft die in haar mars? Ze denken : daar komt een blinde binnen.'
gehandicapten/loopbaan/ervaringen/Nederland

87 **Enabling citizenship : gender, disability and citizenship in Australia / Helen Meekosha, Leanne Dowse.** - In : Feminist Review, (1997) 57 (aut.), p.49-72

Gehandicapten hebben in Australië zo goed als geen inbreng in het debat en de literatuur rond burgerschap en in de constructie van een nationale identiteit, aldus de kritiek van de auteurs in dit artikel. In het taalgebruik en de beeldvorming rond 'de burger' voert normaliteit de toon, en daarin blijkt geen plaats te zijn voor de ervaringen van gehandicapten. De auteurs leggen de mechanismen bloot die verantwoordelijk zijn voor deze uitsluiting en zij leggen ook een verband tussen gender, etniciteit en handicap.
gehandicapten/democratie/discriminatie/Australië

88 **Elite women wheelchair athletes in Australia / Tanni Grey.** - In : Researching women and sport / eds. Gill Clark, Barbara Humberstone. - London : Macmillan Press, 1997. - p.113-125
DIII5a/9

Sport beoefend door gehandicapten is lange tijd vooral gezien als een medische revalidatiemethode die zich buiten de competitieve sfeer situeerde. De laatste decennia is gehandicaptensport echter steeds meer geëvolueerd naar een competitief niveau. Terwijl ondertussen in verschillende sportdisciplines topatleten op de voorgrond getreden zijn, is hieraan vooralsnog weinig aandacht besteed vanuit het wetenschappelijke onderzoeksveld. In deze bijdrage bekijkt de auteur , die zelf rolstoelatlete is, de stand van zaken van de gehandicaptensport in Australië (trainingsfaciliteiten, nationale ondersteuningsstructuur, etc.) en meer bepaald de positie van de vrouwelijke topatleten.
gehandicapten/sport

89 **Kwetsbare lijven, krachtige geesten : ziek-zijn als cultuurkritiek / Jacqueline Kool.** - In : Lover, 25 (1998) 1, p.8-13

Een gezond en mooi lichaam is hoe langer hoe meer een synoniem voor geluk. Een geluk dat af te dwingen valt. Maar soms laat het lichaam het afweten. Dit overkwam de schrijfsters Renate Rubinstein, Renate Dorrestein en Karin Spaink. Vanuit de eigen ervaring van ziekte of handicap laten deze auteurs in hun verhalen zien dat lichamen niet beheersbaar zijn, dat de geest soms niets te vertellen heeft over het lichaam. Ze eisen met hun verhalen ruimte op voor beelden van het lichaam die niet gangbaar en zelfs onaangenaam zijn.
gehandicapten/lichaam/ziekten/literatuur/ervaringen

90 **Een manager van nog geen meter : gehandicapte vrouwen over hun carrière / Malou van Hintum** - In : Avanta Magazine, 13 (1998) 1-2 (jan./feb.), p.38-43

Heeft een manager die zo klein is als een vierjarige genoeg autoriteit? Hoe goed is een psychotherapeut die haar patiënten niet kan zien? En pikt een liplezende voorzitter wel alles uit een vergadering op? Een gesprek met drie vrouwen over hun handicap, de reacties van afkeer in hun omgeving en hoe ze desondanks toch carrière maakten.

gehandicapten/loopbaan/ervaringen

91 **Beelden stor(m)en / Vrouwen Alliantie voor economische zelfstandigheid en herverdeling van arbeid**. - In : BetOn Berichten, 9 (1998) 4, p.3-31

Dit is het tweede themanummer van BetOn Berichten dat volledig gewijd is aan de resultaten van het project 'Verbetering van de positie van vrouwen met een handicap' van de Nederlandse Vrouwen Alliantie (zie ook nummers 37, 38, 39 en 74 van deze literatuurlijst). In dit nummer worden de initiatieven besproken die de Vrouwen Alliantie intussen heeft genomen om de positie van gehandicapte vrouwen onder de aandacht te brengen en daadwerkelijk te verbeteren. Het gaat om projecten op het gebied van scholing, arbeidsvoorzieningen en arbeidsbemiddeling, en beeldvorming.

gehandicapten/arbeidsvoorzieningen/vorming/vrouwbeelden/Nederland

92 **Surviving the institution : working as a visually disabled lecturer in higher education / Sally French**. - In : Surviving the academy : feminist perspectives / eds. Danusia Malina, Sian Maslin-Prothero. - London : Falmer Press, 1999. - p.31-41
D113a/156

Betaalde arbeid vormt een belangrijk aspect in de strijd voor gelijke kansen van mensen met een handicap. De auteur is visueel gehandicapt en twintig jaar beroepsactief als docente in het hoger onderwijs. Zij bekijkt de arbeidsmarktpositie van gehandicapten in Groot-Brittannië en gaat in op de hindernissen die een volwaardige integratie van gehandicapten op de arbeidsmarkt in de weg staan.

gehandicapten/hoger onderwijs

93 **'It works both ways' : belonging and social participation among women with disabilities / Judith Monks**. - In : Women, citizenship and difference / eds. Nira Yuval-Davis, Prina Werbner. - London : Zed Books, 1999. - pp.65-84
F11b/549

Dit artikel van Judith Monks is opgenomen in een bundel lezingen gehouden tijdens de conferentie 'Women, citizenship and difference' (London, 1996). Het concept 'burgerschap' laat zich op verschillende manieren definiëren, afhankelijk van de categoriale groep waartoe de burger behoort. Het lidmaatschap van een groep kan bijvoorbeeld gedefinieerd zijn op basis van gender, nationaliteit, etniciteit, religie, leeftijd, invaliditeit etc. Vertrekkend vanuit een theoretische denkkader rond communicatie en intersubjectiviteit van Merleau-Ponty, onderzoekt Monks de mogelijkheid tot maatschappelijke participatie van mensen met een handicap. Zij illustreert de theorie aan de hand van de inspanningen die de gehandicaptenbeweging, en meer specifiek de zelfhulpgroepen van vrouwen met MS, in Groot-Brittannië leveren om actiever deel te nemen aan de maatschappij.

gehandicapten/democratie/participatie/theorieën

94 **On not iterating women's disability : a crossover perspective on genetic dilemmas / Anita Silvers**. - In : Embodying bioethics : recent feminist advances / eds. Anne Donchin, Laura M. Purdy. - Lanham : Rowham & Littlefield, 1999. - pp.177-202

In deze bundel worden vanuit feministisch perspectief diverse thema's behandeld die gerelateerd zijn aan bio-ethiek, zoals voorplantingstechnologie, abortus, reproductieve rechten. De bijdrage van Anita Silvers is een pleidooi voor het integreren van het gehandicaptenperspectief in de feministische benaderingen van biomedische ethiek. Ze vertrekt hierbij van een sociaal model waarin invaliditeit niet langer medisch of biologisch wordt gedefinieerd, maar wordt gezien als een sociale constructie.

gehandicapten/feministische ethiek/medische ethiek

95 **Disability reform and women's caring work / Rannveig Traustadóttir.** -

In : Care work: gender, class, and the welfare state / ed. Madonna Harrington Meyer. - New York : Routledge, 2000. - pp.249-269

Eld/30

Het merendeel van de personen die een actieve rol spelen in de maatschappelijke aanvaarding en integratie van personen met een handicap en die in de dagelijkse praktijk ook de zorg voor hen opnemen, blijken vrouwen te zijn. De auteur voerde een kwalitatief onderzoek uit waarin de verzorgende rol van vrouwen werd bekeken op drie domeinen : als betaalde werknemers in de voorzieningen voor gehandicapten, als moeders van gehandicapte kinderen, en tenslotte als verzorgsters in de context van relaties en vriendschap. De doelstelling van het onderzoek was tweeledig : enerzijds inzicht verwerven in de ondersteunende rol van sociale netwerken voor mensen met een handicap, anderzijds het genderaspect van zorg voor mensen met een handicap analyseren.

gehandicapten/zorg

96 **Thema : Vrouwen en handicaps / eindred. Martien Bode.** - In : Wij vrouwen, (2000) 1, p. 2-21

Dit themanummer over vrouwen en handicaps bevat onder meer de volgende bijdragen : voorstelling van Persephone, vereniging van vrouwen met een handicap; verslag van een alternatieve Parijs-Dakar voor minder-validen; een verhaal van twee topatleten op wielen; vijftientig jaar leven met een M.S.-patiënt; zelfredzaamheid na een zwaar ongeval.

gehandicapten

97 **Leven met een handicap / Ria Goris.** - In : Vrouw & Wereld, (2000) 6, p. 42-45

Begin 2001 werd in Brussel het Huis van Rechten en Gelijke Kansen van Mensen met een Handicap officieel geopend. Het is een gebruikersvereniging die het beleid op de voet volgt en als meest direct betrokken partij de beleidsvoerders adviseert en zo nodig terechtwijst. Vrouw & Wereld sprak met Viviane Sorée, voorzitter van het Huis. Tengevolge van een hersenvliesontsteking liep zij als baby een hersenbeschadiging op en kreeg meteen het etiket 'verstandelijk gehandicapt' opgeplakt. In het interview schetst ze haar levensloop en dan vooral de inspanningen die het haar gekost heeft om haar opeenvolgende studies te kunnen realiseren. Momenteel werkt ze aan een doctoraal proefschrift over beleidsparticipatie van mensen met een handicap.

gehandicapten/ervaringen

98 **Luisteren naar de kleurenpracht van de regen / Daphne Scheiberlich.** - In :

Opzij, 28 (2000) 7/8, p.132-137

Dit artikel kadert in een themanummer over 'Mooi en lelijk' waarin uiteenlopende bijdragen opgenomen zijn over de voor- en nadelen van schoonheid. Schoonheid roept veelal visuele associaties op. Dat ook de andere zintuigen een onuitputtelijke bron van schoonheid kunnen zijn blijkt uit een interview met een blinde en een slechtziende vrouw, waarin zij het hebben over hun persoonlijke beleving van schoonheid.

gehandicapten/ervaringen

99 **Pain, shame, blood, and doctors : how women with learning difficulties experience menstruation / Jackie Rodgers.** - In: Women's Studies International Forum, 24 (sept/okt 2001) 5, p.523-539

Aan de specifieke problemen van vrouwen met leermoeilijkheden wordt in feministische analyses doorgaans weinig aandacht besteed, en ook analyses in verband met invaliditeit hebben weinig oog voor deze groep. Deze vrouwen vallen dus dubbel uit de boot, alhoewel ze nochtans zeer veel ervaringen met andere vrouwen delen. Dit is bijvoorbeeld het geval met menstruatie. In dit artikel vinden we het verslag van een kwalitatief onderzoek dat naging hoe vrouwen met leermoeilijkheden hun menstruatie ervaren. Op basis van de onderzoeksresultaten worden een aantal aanbevelingen geformuleerd op het gebied van reproductieve rechten voor deze groep.
gehandicapt/en/ervaringen/leerachterstand/menstruatie/onderzoek

100 **Special issue : feminism and disability, part I / Eva Kittay (e.a.) (ed.).** - In: Hypatia, 16 (fall 2001) 4, p. 1-146

Vanuit een feministisch filosofische visie tast dit themanummer van het tijdschrift Hypatia de relatie af tussen feministische theorievorming en theorievorming rond invaliditeit. De theorieën met betrekking tot (constructie van) identiteit staan hierbij centraal. De identiteit van mensen met een handicap is niet eenvormig. Hoe men de eigen identiteit als gehandicapte ziet is onder meer afhankelijk van het feit of men levenslang gehandicapt is of het geworden is in de loop van het leven, en hangt ook af van de aard van de handicap, van de reacties van de omgeving etc. In zeven bijdragen wordt deze diversiteit van identiteiten vanuit verschillende perspectieven behandeld, en in een feministisch theoretisch kader geplaatst.
gehandicapt/en/feminisme/identiteit

101 **Special issue : feminism and disability, part II / Eva Kittay (e.a.) (ed.).** - In: Hypatia, 17 (summer 2002) 3, p. 45-193

Vervolg op het themanummer van hierboven. De zes bijdragen in dit nummer zijn echter, in tegenstelling tot de theoretische teksten uit het eerste deel, meer geschreven vanuit persoonlijke ervaringen en zijn meer gericht op praktische vragen en overwegingen. Hoe kan de dialoog en de samenwerking tussen vrouwen met een handicap en de feministische beweging effectief tot stand worden gebracht? Wat zijn de ethische implicaties van prenatale genetische screenings met betrekking tot invaliditeit? Hoe kan invaliditeit binnen de onderwijsstructuren op de agenda worden geplaatst? De beschreven ervaringen komen uit India, Australië, de Verenigde Staten en Canada.
gehandicapt/en/ervaringen/ feminisme/medische ethiek/onderwijs

102 **A mixed blessing : vrouwen met een handicap en ervaringen van transcendentie/Jacqueline Kool.** - In: Fier, 5 (jan/feb 2002) 1, katern p.I-VIII

Dit artikel gaat over de ervaringen van 'differently abled women': vrouwen met een handicap of chronische ziekte. Hoe verwoorden zij de relatie tussen hun alledaagse geleefde realiteit en hun ervaringen van transcendentie? En hoe verhoudt die relatie zich tot de hen omringende sociale context? Is er een fundamenteel verschil tussen het beeld dat vrouwen met een handicap van transcendentie hebben en de manier waarop andere vrouwen transcendentie verwoorden?
gehandicapt/en/religie

103 **Reproducing traditional femininities? : the social relations of 'special educational needs' in a girls' comprehensive school / Shereen Benjamin.** - In: Gender and Education, 14 (sept 2002) 3, p.281-294

Er zijn een aantal opvallende overeenkomsten tussen de manier waarop er traditioneel gedacht wordt over 'invaliditeit' en de manier waarop 'vrouwelijkheid' traditioneel wordt gedefinieerd. Beide 'eigenschappen' worden geassocieerd met afhankelijkheid en hulpeloosheid, en beide benaderingen hebben diverse sociale en materiële ongelijkheden voor de betrokkenen tot gevolg. In dit artikel wordt bij een groep meisjes met een leerachterstand geanalyseerd hoe dit

samenspel van opvattingen over invaliditeit en vrouwelijkheid, invloed heeft op hun identiteit binnen de schoolpraktijk.

gehandicapten/identiteit/leerachterstand/meisjes/onderwijs/ vrouwelijkheid

TREFWOORDENINDEX

arbeidsmarkt	19, 44, 70, 76
arbeidsvoorzieningen	91
assertiviteitstraining	49
attituden	36, 48
autonomie	43, 80
beeldende kunsten	58
beleid	28
biografieën	18
boekbespreking	55, 75
congresverslag	29, 34, 57
cursusmateriaal	25, 27, 49
democratie	87, 93
derdelijnsgezondheidszorg	23
discriminatie	01, 07, 18, 20, 41, 49, 57, 87
emancipatie	05
emancipatiebeleid	19, 57, 62
erotiek	09, 61
ervaringen	01, 11, 23, 24, 37, 38, 40, 41, 47, 50, 67, 83, 86, 89, 90, 97, 98, 99, 101
feminisme	16, 33, 40, 52, 54, 63, 66, 72, 78, 100, 101
feministische ethiek	48, 94
feministische literatuurkritiek	22
feministische psychologie	17
feministische theologie	72
fotoboek	09
fotografie	58
gelijke kansen	04
geweld	02, 03
gezondheid	19, 81

hoger onderwijs	12, 79, 84, 85, 92
hulpverlening	08, 13, 19, 27, 34, 39, 68
identiteit	07, 33, 50, 56, 67, 100, 103
incest	08
integratie	74
kinderen	25
leerachterstand	99, 103
lesbische vrouwen	59
levensgeschiedenissen	18, 41
lezing	74
lichaam	07, 09, 48, 81, 89
literatuur	22, 54, 89
loopbaan	86, 90
manbeelden	32
medische ethiek	94, 101
meisjes	103
menstruatie	99
methoden van onderzoek	17
mobiliteit	05
moederschap	07, 47
neurologie	12
onderwijs	19, 101, 103
ongeschoolde arbeid	15
ontwikkelingslanden	06
overheidsbeleid	04, 14, 57
overheidspersoneel	14
participatie	93
positieve actie	14
postmodernisme	16

prenatale diagnostiek	33
psychische stoornissen	12, 33
relaties	07, 19
religie	102
seksisme	20
seksualiteit	09, 19, 26, 28, 31, 61, 64, 65, 71, 73
seksueel geweld	13, 25, 26, 27, 28, 31, 33, 34, 35, 38, 39, 42, 56, 60, 68, 73, 77
seksuele intimidatie	25
seksuele vorming	13, 31
sociale zekerheid	19
sport	21, 88
stereotypering	07, 32, 65, 69
Verenigde Naties	57
volwasseneneducatie	12
voorzieningen	04, 05, 76, 80
vorming	91
vrouwbeelden	22, 32, 36, 45, 46, 69, 91
vrouwelijkheid	56, 103
vrouwenbeweging	52, 53, 56, 59, 69, 78
vrouwenonderdrukking	20
vrouwenorganisaties	51
wetgeving	05
ziekten	89
zorg	24, 80, 95
zwarte vrouwen	33